

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПОКАРАНЬ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ

М. І. ПИРОГОВА

Олена Пісоцька
(Полтава)

„Та коли б, на нещастя, педагогічна діяльність М. І. Пирогова спинилася на тому, що він уже зробив, то й тоді шановне ім'я його не вмере в історії російської освіти. Нарешті ми маємо серед нас людину, на яку з гордістю можемо вказати нашим дітям і онукам і бездоганним шляхом якої можемо вести сміливо наші молоді покоління.”

К. Д. Ушинський

Ключові слова: *система стимулювання, вчитель, навчально-виховна діяльність, педагогічна спадщина, наочність.*

В умовах модернізації освітньої галузі в Україні, коли відбуваються докорінні зміни в меті, структурі, змісті освіти загальноосвітньої школи, контролі та оцінюванні навчальних досягнень школярів, особливого значення набуває проблема стимулювання навчально-виховної діяльності учнів і вчителів, від чого значною мірою залежить результативність усіх освітніх перетворень.

Формування гуманістично зорієнтованої системи стимулювання неможливе без урахування вітчизняного історико-педагогічного досвіду, зокрема творчої спадщини М. І. Пирогова.

Об'єктом нашого дослідження є педагогічна спадщина М. І. Пирогова, а предметом дослідження - специфіка розв'язання проблеми стимулювання в педагогічній спадщині М. І. Пирогова.

Мета дослідження полягає в науковому аналізі та узагальненні засобів стимулювання навчально-виховної діяльності в педагогічній

спадщині М. І. Пирогова, в обґрунтуванні можливості їх реалізації в сучасних умовах модернізації освіти в Україні.

Педагогічна спадщина М. І. Пирогова вражає нас яскравістю і сучасністю, вона є джерелом думок і складних завдань, над розв'язанням яких сьогодні працюємо ми, і будуть працювати наступні покоління вчених і учителів.

Ім'я Миколи Івановича Пирогова становить гордість і славу Вітчизняної науки. Своєю діяльністю як в галузі медицини, так і педагогіки Н. І. Пирогов заслужив вдячність широких мас і педагогічної громадськості. Його педагогічні ідеї є джерелом наукової творчості й практичної діяльності. Вони близькі нам, особливо такі, як єдність школи й життя, педагогічної науки й практики, „навчання, що виховує”, „виховання людини - громадянина, корисного своїй країні” та ін.

З 90-х рр. ХХ ст. аналізу передусім підлягали твори педагога, що розкривали загальнолюдські цінності його педагогічної концепції. В працях Н. Б. Ромаєвої, В. П. Чорного, М. Б. Євтуха та ін. розглядалися гуманістичні принципи діяльності М. І. Пирогова. Найбільш узагальнено гуманістична спрямованість педагогічних поглядів ученого висвітлена в дисертаційному дослідженні О. А. Горчакової. Проте проблема стимулювання в ньому не ставилася. Дещо торкався творчості видатного педагога Л. Ю. Гордін, вивчаючи стимулювання як самостійну педагогічну проблему. Отже, цілісному аналізу проблема стимулювання в педагогічній спадщині М. І. Пирогова не піддавалася.

Початком педагогічної діяльності М. І. Пирогова можна вважати 1836р., коли його, 26-річного вченого, було обрано професором хірургії Дерптського університету. Вже тоді, відчуваючи свою високу відповідальність перед молоддю, яку навчав, він прагнув вести викладання на високому науково-теоретичному рівні. Стимулюючи цей процес, викладав дуже доступно і цікаво, поєднуючи теорію з практикою. Як блискучий лектор, М. І. Пирогов став одним з кращих викладачів

університету. Грунтовність знань, простота у стосунках зі студентами, уважне, чуйне ставлення до них, забезпечили йому заслужений авторитет серед молоді [1].

Слава М. І. Пирогова як викладача була настільки великою, що студенти з інших навчальних закладів намагалися переходити під його керівництво, щоб тільки пройти "пироговську" школу. Проф. В. М. Флоринський, вказує на "незвичайний дар викладання і незрівняну техніку Миколи Івановича при проведенні хірургічних операцій" [3]. Проф. Н.О.Ковалевський (1881), був у числі вихованців Професорського інституту за кордоном, яким керував М. І. Пирогов у 1862-1866рр., він згадував про ту юнацьку гарячість в отриманні знань, котрою М. І. Пирогов захоплював молодь. Подібні відгуки були і від інших учених, які перебували разом з М. І. Пироговим за кордоном – І. І. Мечникова, І. М. Догеля та ін.

У 1856 році в журналі "Морской сборник" М. І. Пирогов опублікував статтю "Вопросы жизни". В цій статті він узагальнив двадцятилітній досвід своєї викладацької діяльності, охарактеризував досягнення і недоліки своїх учнів. Важливо те, що М. І. Пирогов формулював свої погляди на роль і значення виховання людини мислячої, високоморальної. Ці висновки вченого не залишили нікого байдужими в зв'язку з тим, що він передавав це дуже переконливо, з немалим внутрішнім болем. Великий гуманіст М. І. Пирогов пише, що всі, хто готується бути корисними громадянами, повинні спочатку бути людьми. З опублікування цієї першої педагогічної статті почався новий відлік у житті і творчості Миколи Івановича. Основні ідеї і зміст статті привернули на себе увагу широї громадськості, зробила ім'я автора широко відомим.

Ця праця змусила зовсім по іншому підійти до питань освіти, піднести її значення як частини життя всього суспільства протягом існування людства.

У статті "Питання життя" М. І. Пирогов, не вживаючи терміну "стимулювання", визначає основні його напрями. До основних напрямів, за даними нашого аналізу, відносимо: професійну компетентність викладачів, індивідуальний підхід до учнів, заохочення дітей до навчання та ін.

У педагогіці щодо навчання й виховання є багато складних проблем, але, напевно, однієї із ключових і найбільш важливих є проблема стимулювання, тобто, як впливати на дитину, щоб домогтися від неї бажаного поведження. У певному сенсі, це проблема проблем, осередок основних труднощів, пошуків, педагогічних зусиль, оскільки від ефективності стимулювання дуже часто залежить весь успіх педагогічного процесу. Формування гуманістично зорієнтованої системи стимулювання сьогодні неможливе без урахування вітчизняного історико-педагогічного досвіду, зокрема творчої спадщини М. І. Пирогова.

Період роботи видатного педагога в Одеському й Київському навчальних округах став початком практичного розроблення системи стимулювання навчально-виховної діяльності. М. І. Пирогов різко критично ставився до системи викладання, яка була спрямована на формальне засвоєння предмета. Він наполягав, щоб ті, хто навчається вміли мислити, а для цього були заохочені до навчання, а ті хто викладає – займались підвищенням своєї педагогічної майстерності. В цьому полягає сутність системи стимулювання М. І. Пирогова. Оцінюючи ділові якості викладачів, він вимагав щоб вони приділяли більшу увагу методам і прийомам, які сприяли ґрунтовному і свідомому сприйняттю навчального матеріалу, особливо застосуванню наочності у викладанні [7].

Визначаючи своє ставлення до організації освіти у вищій і середній школі, М. І. Пирогов вимагав не лише свідомого, глибокого і міцного засвоєння знань учнями, а й дотримання принципу доступності навчального матеріалу, як метод стимулювання розглядав мистецтво викладання. "...Головне для вчителя, - писав учений, - зуміти викласти свій предмет так, щоб учень його засвоїв" [2, с.103]. Стимулювання

навчально-виховної діяльності необхідне для того, щоб учні усвідомлювали, а не бездумно заучували ті чи інші навчальні відомості. Педагог вважав некорисними і навіть шкідливими ті заняття, які не забезпечували міцних і глибоких знань. Його турбувало, що це сприяє розвитку верхоглядства і легковажного ставлення до справи. Передусім такий підхід визначав інтерес педагога до проблеми стимулювання.

Тому М. І. Пирогов вважав, що серед засобів навчання на першому місці мусять бути активні методи навчання, які мають розвивати і стимулювати мислення учнів, їхні здібності та інтереси. До методів стимулювання він відносив і різні види самостійної роботи.

Після відвідання Катеринославської гімназії він писав: "...Метод викладання природничої історії я знайшов неприродним. Учителю не звертав ніякої уваги на використання наочності та розвиток спостережливості в дітей..." [2, с.294]. Тримання дітей на уроці в постійній увазі він вважав обов'язком учителя. "Хто з учителів не знає, чим зайнята голова кожного з його учнів у той час, коли він навчає, той не вчитель, і училище, в якому таке можливе, не училище, а розсадник майбутніх мухоловів" [4, с.446]. Не випадковим був його висновок, що *основою методичного мистецтва є вмiле поєднання наочності і слова, що стимулює навчання.*

М. І. Пирогов радив учителям в процесі навчання використовувати розповідь, бесіду, пояснення, практикувати самостійні практичні роботи учнів, особливо написання творів, використання названих методів і прийомів на його думку стимулюють в учнів розвиток інтересу до предмета і знань взагалі. Педагог вимагав приділяти якнайбільше уваги таким дисциплінам, як література, історія, а також позакласному читанню і літературним бесідам, що сприяли розвитку світогляду дітей.

У зв'язку з цим Микола Іванович наголошував на потребі стимулювання при розвитку розвивати у дитини уважності. Він писав: "Вправляння уваги – ось справжнє завдання школи і виховання." На його

думку, для розвитку в учня уважності у вчителя є багато засобів. "...Не той добрий наставник, хто, володіючи знаннями, викладає розбірливо і сумлінно свій предмет учню, а той, хто вміє добре поводитися з уважністю своїх учнів" – наголошував видатний педагог [5, с.142].

Серед засобів стимулювання він виділяв індивідуальний підхід до учнів, вивчення особистості кожного з них як необхідної умови оптимізації навчально-виховного процесу. М. І. Пирогов ставить вимогу, щоб педагоги враховували психічний настрій дитини, стан, який виникає за певних зовнішніх обставин і зумовлює високу сприйнятливості вражень. На його думку, слово ще один засіб стимулювання, воно справляє сильну дію на дитину, під його впливом в уяві виникає образ, що залишається в пам'яті назавжди.

М. І. Пирогов зазначає, що виховання дитини і використання стимулів потрібно починати з "колиски". "Ігри, забави і заняття в цьому віці повинні бути вже досить значними для проникливого спостерігача; на них можна заснувати ймовірну прогностику" [5, с.148].

Особливої ваги М. І. Пирогов надає „розвиткові тієї чи іншої розумової здатності” учнів, що досягається внаслідок застосування вчителями різних методів, прийомів і засобів викладання. Пирогов дуже цінував вчителя - наставника. Тому пропонував директорам не просто контролювати, а обговорювати ті „способи і методи, які будуть застосовані при викладанні різних предметів для розвитку сприйнятливості учнів, їхньої уваги і самостійного судження” [6].

Педагог, на думку Миколи Івановича, займає центральне місце у навчально-виховному процесі, йому відводиться вирішальна роль як учителю-предметнику і вихователю. *Учитель тоді відповідає своєму призначенню, - робить правильні висновки М. І. Пирогов - коли він в змозі розв'язувати одночасно завдання навчання і виховання.* Висока моральність педагога – основа моральності дитини. Вчений підкреслював, що успіх тут залежить перш за все від взаємодії вчителя і учнів.

Збуджувати в дітях любов до предмета і занять, розвивати розуміння, викладати науку так, щоб вона „була сприйнята не вустами, а головою учнів., бесідами і читанням моральних книг, розвивати в дітях поняття обов'язку, почуття честі та любові до наукових знань” – це є головні вимоги, які М. І. Пирогов висував до вчителів, вважаючи їх професійну компетентність основним у забезпеченні стимулювання навчально-виховної діяльності дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чорний В. П. Науково-педагогічна діяльність М. І. Пирогова / В.П. Чорний // Радянська школа. – 1981. – № 12. – С. 79-84.
2. Сочинения: В 2-х т. – К. : Изд. Пироговского т-ва, 1910. – Т. 1. Педагогические и общественные сочинения. – 2с. 962 стб
3. Флоринский В. М. Воспоминания / В. М. Флоринский // Ученые записки Казанского университета. – 1881. – № 3. – С. 11.
4. Избранные педагогические сочинения – М., Изд-во АПН РСФСР. – 1953. – 752 с.
5. Пирогов Н.И. Собрание сочинений: В 8-ми т. – Т. 1. – 8. – М., Медгиз. – 1962. – Т. 8.
6. Компанець В. С. Психолого-педагогічні погляди М. І. Пирогова / В. С. Компанець // Початкова школа. – 1985. – № 11. – С. 78-80.
7. Саркисов Д. С. Идеи Пирогова в их историческом развитии / Д. С. Саркисов // Хирургия. – 1992. – № 1. – С. 3-14.

Анализируются средства стимулирования учебно-воспитательной деятельности в творческом наследии Н. И. Пирогова.

Ключевые слова: *система стимулирования, учитель, учебно-воспитательная деятельность, педагогическое наследие, наглядность.*

The system of educational stimulation in N. I. Pirogov's creative heritage is

analyzed.

Key words: *stimulation system, teacher, teaching and educational work, pedagogical heritage, visual methods.*